

De Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië

HANDLEIDING

HAVO/VWO

Weet je waar de woorden 'nasi' en 'senang' vandaan komen? Net als veel andere woorden die wij gebruiken komen ze uit Nederlands-Indië, wat nu Indonesië heet. Jarenlang was dit een kolonie van Nederland. In Nederland weten we heel veel niet over de geschiedenis van Indonesië, terwijl dit een van de grootste landen ter wereld is.

In de Tweede Wereldoorlog zijn daar ruim 400.000 mensen omgekomen. De Nederlands-Indische bevolking heeft enorm geleden onder de Japanse onderdrukking en de verschrikkelijke honger die daaruit voortvloeide. Na de Tweede Wereldoorlog zijn 350.000 Indische Nederlanders uit Nederlands-Indië naar Nederland gekomen. Die groep is in Nederland inmiddels uitgroeit tot 2 miljoen personen (bron: NIOD).

Deze digitale les gaat over de geschiedenis van Nederlands-Indië.

De leerlingen:

- ontdekken wat er gebeurde in Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- leren over de historie van Nederlands-Indië.
- plaatsen diverse gebeurtenissen uit de geschiedenis van Nederlands-Indië in de tijd, en ze leggen zo een link tussen Nederland en Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- maken kennis met de verschillende bevolkingsgroepen in Nederlands-Indië.
- vormen hun mening over Soekarno vanuit verschillende perspectieven. Was hij een held, een schurk of een verrader?
- zien hoe Indonesiërs reageerden op de Japanse bezetting.
- bestuderen gesproken en geschreven bronnen, halen hier informatie uit en interpreteren deze informatie.
- ontdekken door een persoonlijk verhaal hoe het leven van een jongen in Nederlands-Indië was voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog.
- leren over de Japanse capitulatie en de daaruit voortvloeiende nieuwe verhoudingen in Nederlands-Indië.
- gaan op zoek naar de boodschap van zanger en liedjesschrijver Boudewijn de Groot in het lied *Achter glas* dat hij schreef over het 'Indisch zwijgen' van mensen over de traumatische gebeurtenissen die ze meemaakten in Nederlands-Indië.
- ontdekken hoe de Nederlandse en de Indonesische taal elkaar beïnvloed hebben.

Het hoofddoel van deze les is het bijdragen aan de erkenning van Indisch en Moluks Nederland.

Naast deze les voor leerlingen op havo/vwo-niveau, is er ook een les voor leerlingen in het vmbo. Beide lessen bestaan uit zes modules. Hoewel de les chronologisch is opgebouwd, kunnen de modules ook los worden gegeven. Wel raden we aan om te beginnen bij het introductiefilmpje en daarna module 1 aan te bieden, omdat hier de benodigde achtergrondinformatie wordt gegeven.

Klik op **HAVO/VWO**.

Bekijk de introductievideo: *Wat gebeurde er tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië?* Vraag na het kijken wat de leerlingen hebben gezien. Wat wisten ze al? Weten ze nog meer over Nederlands-Indië?

Klik onder in beeld op de button **Ga verder met de les**.

Deze les bestaat uit zes modules. Je kunt op ieder moment teruggaan naar het begin van de les door te klikken op de tekst boven in beeld: *De Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië*.

Klik op **module 1**.

Deze module bestaat uit twee opdrachten. Bekijk de kaart en beantwoord de vragen.

Antwoord:

- Indonesië bestaat uit ruim 17.000 eilanden.
- 6000 eilanden zijn bewoond.

Indonesië is 46 keer zo groot als Nederland (bijna 2 miljoen km²). Indonesië telt 250 miljoen inwoners.

Ga naar de **tweede opdracht** door te klikken op de witte driehoek rechts in beeld of op opdracht 2 boven in beeld. Teruggaan naar de vorige pagina kan via de driehoek links.

Start de video door te klikken op het driehoekje linksonder.

De video neemt de leerlingen mee terug in de tijd en besteedt aandacht aan belangrijke onderwerpen als de VOC, kolonisatie, KNIL, cultuurstelsel, slavernij, njai, Atjeh-oorlog, ethische politiek en Soekarno.

Wat valt de leerlingen op? Bijvoorbeeld de positie van de njai; deze vrouwen uit Nederlands- Indië hadden een relatie met Nederlandse mannen, maar hadden zelf geen rechten. Ze konden zelfs mee verkocht worden met een huis als de man besloot zijn woning te verkopen.

Waarom was het cultuurstelsel slecht voor Java? Boeren moesten 20 procent van hun voedsel verbouwen voor de Nederlandse markt. De bevolking werd uitgebuit en er was te weinig eten voor de Javanen.

Ga na het kijken naar de volgende pagina.

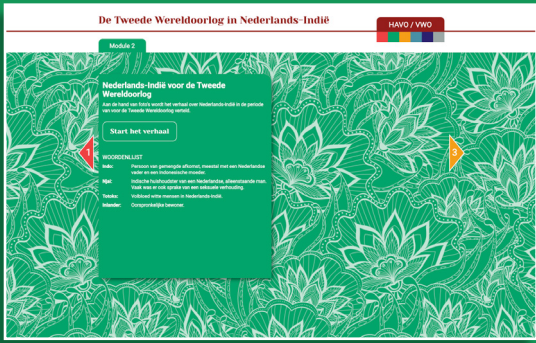
De leerlingen zien een tijdbalk. Bovenin staan gebeurtenissen uit Nederlands-Indië tussen 1595 en 1945. Onderin staan gebeurtenissen uit Nederland in de Tweede Wereldoorlog. De leerlingen slepen de gebeurtenissen in Nederlands-Indië uit het rode kader naar de juiste plek op de tijdbalk. Bij een aantal gebeurtenissen is een video beschikbaar. Klik op om deze te starten.

Antwoord

(op volgorde van gebeurtenissen zoals ze verschijnen):

- 15 augustus **1945** Japan geeft zich over.
- 27 februari **1942** Slag in de Javazee (zie video).
- 7 december **1941** Japan valt Pearl Harbour (Amerikaanse haven op Hawaï) aan.
- 6 augustus **1945** De atoombom op Hiroshima valt. Op 9 augustus wordt ook Nagasaki gebombardeerd (zie video).
- 17 augustus **1945** Soekarno roept de Republiek Indonesia uit.
- Maart **1942** Het KNIL geeft zich over. Nederlanders en Indische Nederlanders worden in kampen gezet.

Ga naar de volgende pagina.

Aan de hand van foto's wordt het verhaal over Nederlands-Indië in de periode voor de Tweede Wereldoorlog verteld. Leerlingen maken kennis met de verschillende bevolkingsgroepen in Nederlands-Indië door de jaren heen. Neem voor het luisteren de woordenlijst door. Vertel dat je na het kijken de volgende vragen zult stellen:

- Hoe zou jij je voelen als Nederlander in Nederlands-Indië?
- En als Chinees?
- En als oorspronkelijke Indonesiër?
- En als Indo?
- Waarom?

Klik vervolgens om het verhaal te starten.

Ga naar module 3.

Luister naar een fragment uit de podcast Revolusi van cultuur-historicus David van Reybrouck. Hij vertelt over het doel van de Japanse aanval op Pearl Harbour. Japan wilde naar Nederlands-Indië voor de olie die daar in de bodem zat.

Deze module bestaat uit twee opdrachten waarin de leerlingen vragen beantwoorden aan de hand van drie bronnen. De eerste opdracht gaat over de vraag hoe Indonesiërs reageerden op de Japanse bezetting. Bij de tweede opdracht wordt de leerlingen gevraagd om op basis van de bronnen te bepalen voor welke bevolkingsgroep Soekarno een held was, voor wie een schurk en welke groep hem zag als verrader. Eventueel kun je de helft van de klas opdracht 1 laten doen en de andere helft opdracht 2. Daarna presenteren ze hun bevindingen aan elkaar. In de les voor vmbo staat in module 3 een soortgelijke bronnenopdracht over troostmeisjes/dwangprostitutie.

Ga naar een opdracht 1.

De leerlingen bestuderen drie verschillende bronnen. Laat leerlingen eventueel in drietallen ieder een bron bekijken en met de overige groepsleden hun conclusies delen. Bron 1 komt uit de podcast *Revolusi van David van Reybrouck*. Bron 2 komt uit een geschiedenisboek. Bron 3 komt uit het tijdschrift *Bersama Magazine*.

Neem eerst samen de woordenlijst door.
Na het bestuderen van de bronnen beantwoorden de leerlingen per bron de vraag hoe de Indonesiërs reageerden op de Japanse bezetting en vergelijken ze de antwoorden.

Antwoord:**Bron 1 zegt:**

- De Indonesische bevolking ontving het Japanse leger met open armen. Japan werd als bevrijder gezien.
- Alles werd op zijn kop gezet bij de bevolkingspiramide. Wat onderaan stond kwam nu aan de top, en andersom.
- De Japanners kwamen met een charmeoffensief en zeiden: "Wij zijn jullie grote broer, maar je moet ons wel altijd groeten en voor ons buigen, anders krijg je een rammeling."
- Er kwamen veel verboden.

Bron 2 zegt:

- Veel Nederlanders verbaasden zich erover dat de Indonesiërs de Japanners niet als vijand zagen.
- Veel Indonesiërs hoopten het beter te krijgen dan tijdens het Nederlands bestuur.
- Japanners deden allerlei beloften aan de Indonesiërs.

Bron 3 zegt:

- Op Java gingen de Japanners direct aan de slag om de bevolking te winnen voor het Groot-Aziatisch gedachtegoed.
- De Indonesiërs leken aanvankelijk gevoelig voor die boodschap, verblind door het Japanse succesverhaal.
- Japan was in de ogen van veel Indonesiërs een modelvoorbeeld. Er was in de eerste maanden na de inval zelfs sprake van een Japan-rage.

Alle drie de bronnen zeggen dat de Indonesiërs positief stonden tegenover de Japanners en alle drie zeggen ze dat de Japanners (in het begin) aardig waren voor de Indonesiërs. Wel is er verschil. Zo zegt bron 1 dat Japan als bevrijder werd gezien en zegt bron 2 dat de Indonesiërs Japan niet als vijand zagen. Bron 3 heeft het ten slotte over een Japan-rage tijdens de eerste maanden na de inval.

Ga naar opdracht 2

De leerlingen bestuderen drie verschillende bronnen. Laat leerlingen eventueel in drietallen ieder een bron bekijken en met de overige groepsleden hun conclusies delen. Bron 1 komt uit een geschiedenisboek. Bron 2 komt uit de podcast *Revolusi* van David van Reybrouck. Bron 3 komt uit het tijdschrift *Bersama Magazine*.

Neem eerst samen de woordenlijst door.

Na het bestuderen van de bronnen beantwoorden de leerlingen per bron de vraag voor welke bevolkingsgroep Soekarno een held, een schurk of een verrader was. Daarna vergelijken ze de antwoorden.

Antwoord:

- Voor veel Indonesiërs was Soekarno een held. Hij durfde op te staan tegen de koloniale bezetter en heeft door samenwerking met de Japanse bezetter de weg naar een onafhankelijk Indonesië vrijgemaakt.
- Voor de romoesja's en 'troostmeisjes' (dwangprostituees) was Soekarno een schurk. Hij heeft hen letterlijk aan de vijand overgeleverd en hen de honger of zelfs de dood ingegaagd.
- Voor de Nederlanders en veel Indische Nederlanders was Soekarno een verrader. Hij heeft met de Japanners samengewerkt en koos daarmee partij tegen Nederland en tegen de geallieerden. Dat werd gezien als landverraad.

Ga naar module 4.

Luister naar een fragment uit de podcast Revolusi van cultuurhistoricus David van Reybrouck. Hij vertelt over het doel van de Japanse aanval op Pearl Harbour. Japan wilde naar Nederlands-Indië voor de olie die daar in de bodem zat.

Lees de tekst samen.

Ga naar de opdrachten.

De leerlingen bestuderen drie bronnen en geven daarna antwoord op de vragen. Eventueel kunt u de klas weer verdelen in drietallen, zoals bij de opdracht in module 3. De bronnen gaan over de aanleg van de Pakanbaroe-spoorweg. Bron 1 komt uit een schoolboek. Bron 2 komt uit het tijdschrift *Bersama Magazine*. Bron 3 komt uit een televisieprogramma.

Antwoord:

- 65 procent van de krijgsgevangenen heeft het overleefd.
- Slechts 20 procent van de romoesja's heeft het overleefd.
- Het grote verschil in slachtoffers heeft een aantal oorzaken. In bron 1 staat dat onder de romoesja's geen artsen en verplegers waren. Daarom was er geen verzorging voor de zieken. De krijgsgevangenen waren militairen. Zij waren hiërarchisch ingesteld. In de kampen namen de commandanten vaak het initiatief. Zij verplichtten hun militairen om zich schoon te houden en elkaar te helpen. Ook probeerden zij de moed erin te houden door voor ontspanning te zorgen, zo organiseerden ze bonte avonden. Sommige militairen kenden elkaar rechtstreeks of via via. Bij romoesja's was dit anders. Zij kwamen van verschillende eilanden en kenden elkaar vaak niet. Niemand nam de leiding of het initiatief. In bron 2 en 3 worden de sterftecijfers genoemd van romoesja's en krijgsgevangenen.

Ga naar opdracht 2

Dit is het verhaal van Sjoerd van Leyden, een jongen in Nederlands-Indië. Neem de woorden samen door. De leerlingen lezen het verhaal en vullen de woorden in op de lege plekken. Je kunt het verhaal ook laten voorlezen.

Antwoord:

KNIL
Birma-spoorlijn
Interneringskamp
Gaarkeukens
Buitenkampers
Buitenkampers
Appèl
Tokio-tijd
Heiho's
Rantang
Adat
Troostmeisjes

Wil je meer weten over het vergeten verhaal van de buitenkampers, bekijk dan [dit filmpje](#) met de klas.

Ga naar module 5

De leerlingen bekijken de video en geven daarna antwoord op de vragen. Lees voor het kijken samen de vragen.

Bij vraag 1 leven de leerlingen zich in in de gevangenen in de kampen na de capitulatie, en denken ze na over de rol van de Japanse bewakers. Onderstaande antwoorden zijn richtlijnen. Geen enkel antwoord van de leerlingen is fout.

Mogelijk antwoord:

Het was een grote verwarring. Je vertrouwde de Japanse bewakers totaal niet. Je zag dat sommige bewakers hun wapen aan de vrijheidsstrijders gaven. In het kamp blijven was de beste oplossing, maar echt veilig voelde je je niet. Je zocht veiligheid en vertrouwen bij je medegevangenen.

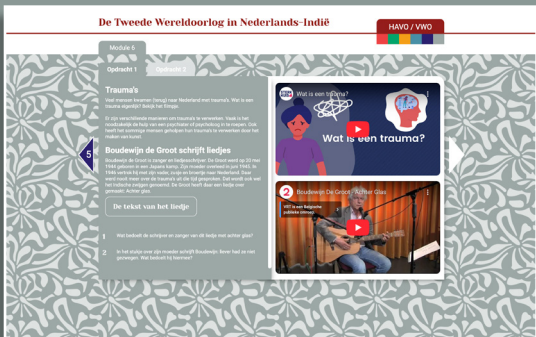

Bij vraag 2 bekijken de leerlingen de vraag vanuit verschillende standpunten.

Ook hier geldt dat de onderstaande antwoorden richtlijnen zijn.
Geen enkel antwoord is fout.

Mogelijke antwoorden:

- Hoe zou jij je voelen als je aanhanger van Soekarno was? Blij! Je bent vrij! Je wilt de Republiek Indonesië!
- Hoe zou jij je voelen als je njai was? Je bent verward. Waar is je man/baas gebleven? Leeft hij nog? Waar zijn jullie kinderen? Leven zij nog? Je weet niet zo goed wat je wilt. Je wilt gewoon bij je geliefden zijn.
- Hoe zou jij je voelen als je een gewone, doorsnee Indonesiër was? Aan de ene kant ben je waarschijnlijk blij, Indonesië wordt nu misschien een vrij land. Maar onder de Hollanders wist je tenminste wel waar je aan toe was. Hoe gaat dat nieuwe land eruitzien? Zijn er ook kansen voor jou of ga je er alleen maar op achteruit?
- Hoe zou jij je voelen als je een Molukse militair van het KNIL was? Je wilt absoluut terug naar de koloniale tijd. Je bent groot fan van Nederland en van het Nederlandse koningshuis. Dat is het beste voor Nederland en voor Nederlands-Indië.

[Ga naar module 6](#)

Veel mensen kwamen (terug) naar Nederland met een trauma.
In de video wordt uitgelegd wat een trauma is.

Boudewijn de Groot is een zanger en liedjesschrijver. Hij is in 1944 geboren in een Jappenkamp in Batavia. Hij schreef en zong het lied *Achter glas* over het 'Indische zwijgen': niet praten over de trauma's uit Nederlands-Indië. De leerlingen beantwoorden de twee vragen.

Antwoord:

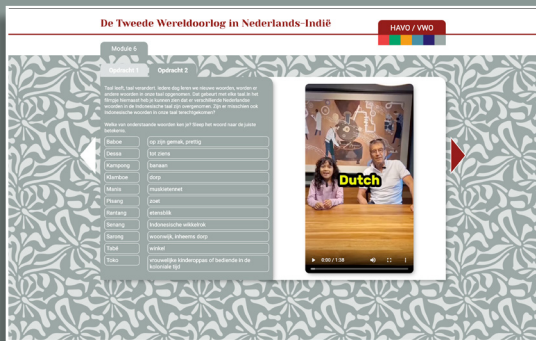
Vraag 1

Hij kijkt naar een foto die in een lijstje zit achter glas.

Vraag 2

Zijn moeder is overleden in het kamp en kon dus niets meer vertellen, maar alleen maar zwijgen. Liever had ze nog geleefd en had ze ervoor kunnen kiezen om te praten of te zwijgen.

Ga naar opdracht 2

In de Indonesische taal zijn Nederlandse woorden opgenomen. Andersom gebruiken wij ook woorden die uit het Indonesisch komen.

Bekijk de video.

Sleep de woorden naar de juiste betekenis.

Antwoord:

Het moet zijn:

Baboe - vrouwelijke kinderoppas of bediende in de koloniale tijd

Dessa - dorp

Kampong - woonwijk, inheems dorp

Klamboe - muskietennet

Manis - zoet

Pisang - banaan

Rantang - etensblik

Senang - op zijn gemak, prettig

Sarong - Indonesische wikkelrok

Tabé - tot ziens

Toko - winkel

Ga naar de laatste pagina

Deze les is tot stand gekomen in samenwerking met *Bersama magazine*. Wilt u meer weten over Nederlands-Indië? Met de QR-code kun je de magazines met korting bestellen. Of bezoek de [website](#).

Kortingscode:
Educatie2025Bersama!